

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

2. přednáška
(verze na web)

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Geopolitika
úvod

Geopolitika (*Geopolitics*)

- význam pojmu se měnil v čase
- význam pojmu je různý podle kontextu

Geopolitika – geografické pojetí

---

nejasná definice, buď

- ... disciplína zabývající se vztahem mezi politickými jevy a procesy a geografickým prostorem

resp.

- ... teoretická koncepce pokoušející se popsat zákonitosti pohybu moci a síly v prostoru

případně

- ... způsob analýzy politických problémů upřednostňující teritoriální souvislosti

Geopolitika – „přírodovědecké“ pojetí

- ... pavěda, resp. pseudověda, geografická koncepce, jejímž základem je geografický determinismus (vulgární geografizmus)

Geopolitika – žurnalistické pojetí a pojetí v praktické politice

---

- ... totéž co „světová politika“ příp. „politická geografie“
- ... geopolitický = „velmocenský“ nebo postě „mocenský“
- ... často jen pomocné slovo bez zřejmého významu zdůrazňující nebo zesilující vlastní tvrzení
(... geopolitický = „důležitý, významný“)

Členění geopolitiky ...

... z hlediska prostoru, pro který se aplikuje:

- **vnější geopolitika** (zkoumá vztahy mezi státy)
- **vnitřní geopolitika** (*inner geopolitics*, zkoumá vztahy uvnitř státu)

Členění geopolitiky ...

... podle prostorového měřítka:

- **globální geopolitika** (zkoumá vztahy na globální úrovni, hráči jsou mezinárodní organizace a globální velmoci)
- **makroregionální geopolitika** (na úrovni skupin států – regionální mezinárodní organizace, konfesní společenství)
- **státní geopolitika** (na úrovni státu)
- **regionální a lokální geopolitika** (menší územní celky)

Členění geopolitiky ...

... podle formy (N. S. Mironenko):

- **praktická geopolitika** slouží k „aplikaci“ geopolitiky při:
  - formulování národních / státních zájmů
  - identifikaci vnějších hrozeb národa / státu
  - reakci na hrozby.... má často ideologický nebo nacionální akcent v obsahu a závěrech
- **akademická geopolitika** slouží k formulování všeobecných zákonitostí (nezatížených „původem autora“)

Geopolitika a politická geografie

- vzhledem k nejednotnosti definice různá pojetí
- do 1945: synonyma
- poté: nějakou dobu „něco, co do politické geografie nepatří“
- nyní trochu s nadsázkou:

Politická geografie vidí stát z hlediska prostoru, geopolitika prostor z hlediska státu.

(K. Haushofer)

Hlavní etapy vývoje geopolitiky

- Německá geopolitika (*Geopolitik*)
- Anglosaská geopolitika
- Nová geopolitika

Předgeopolitické práce

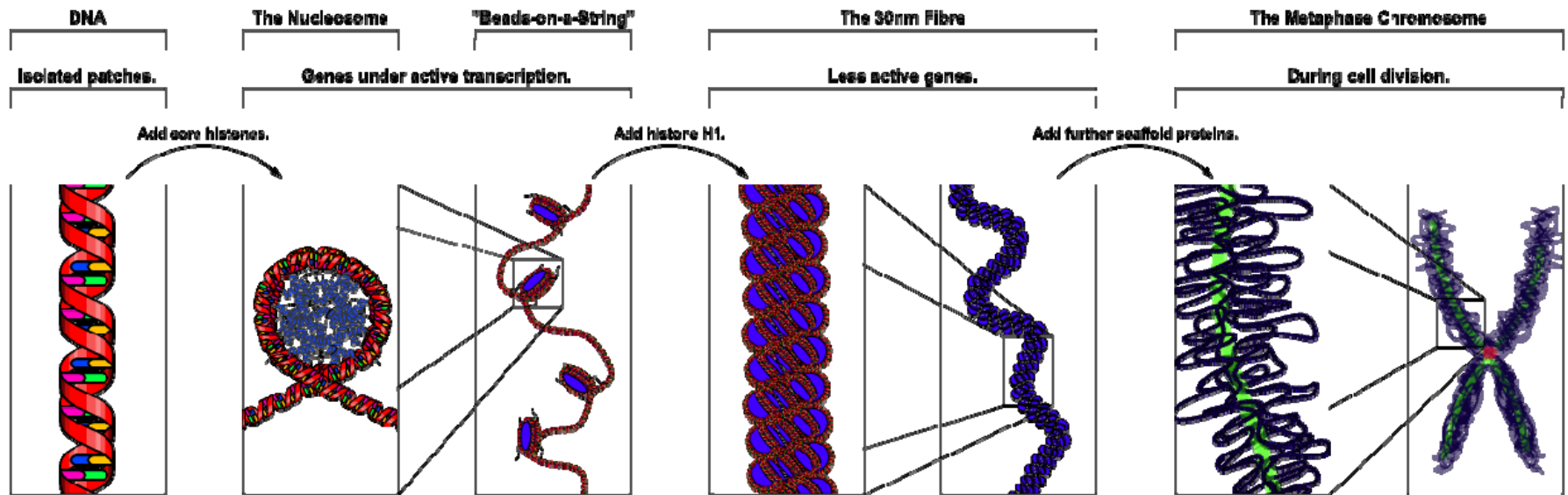
---

svým způsobem všechna geograficky deterministická díla, namátkou:

- **Bible** (13. kapitola Genesis)
- antická díla Hérodotova, Hippokratova, Strabónova
- **Charles-Louise Montesquieu**: *De l'Esprit des lois* (1748)
- **Georg W. F. Hegel**
- **Immanuel Kant**
- **Alexander von Humboldt**
- **Karl Ritter**

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

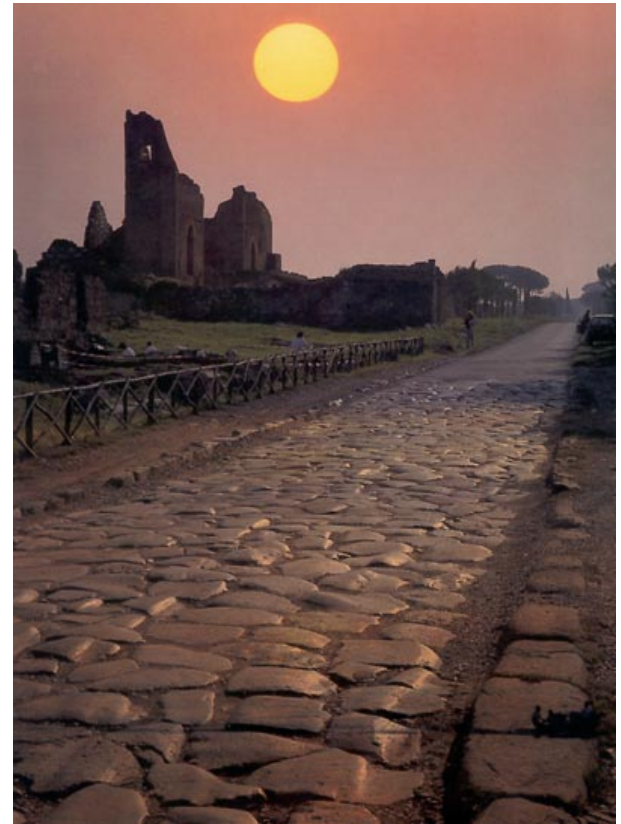
- nejasný podíl dědičnosti a vlivu prostředí na vlastnosti jedince

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- ▣ prostor byl reálná překážka v pohybu

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- „nepřátelé“ byli fyzicky odděleni

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- dnes už mnohé z toho neplatí
  - anizotropní prostor
  - zánik klasických frontových *linií*, apod.

Geografický determinismus

- představa, že charakter **socioekonomické geosféry** je úzce příčinně spjat s vlastnostmi **fyzickogeografické sféry**
- proto můžeme například z vlastností prostřední odvodit charakter hospodářství, ale i fyzické, psychické a charakterové vlastnosti obyvatelstva

Z knihy

Král, Jiří (1946): Zeměpis člověka

---

*Tam **příroda a spolu i jiné síly vytvořily z člověka bytost podnikavou, pracovitou, energickou a zdravou, tu bytost lenivou s duší až zatemnělou, osudově vyčkávající běh věcí, tam zdravou, statnou, silnou, tu vyzáblou, nemocnou, slabou, tam výbojnou, tu podléhající nadvládě jiných, tam veselou, tu smutnou, tam v pravém slova smyslu žijící, tu vegetující. Někde jako by příroda shrnula až nadbytek svých darů k vyvolené ethnické skupině, jinde však zase jako by skoupě a nerada poskytla zbytečky toho, co udělila jiným až v přehojné míře. A přitom všude zachovává onen **dravý životní zákon, podle něhož jest život bojem od vzniku až do zániku, v němž vítězí jen silný.*****

(str. 10–11)

Z knihy

Al-Kaddáfí, Muamar (1990): Zelená kniha

---

*Černá rasa je nyní ve velmi zaostalé sociální situaci. Taková zaostalost však napomáhá získání početní převahy černých, protože jejich nízká životní úroveň je uchránila před poznáním způsobu kontroly porodů a plánování rodiny. Rovněž jejich zaostalé společenské tradice jsou důvodem, proč tu není omezováno manželství, což vede k jejich neomezenému rozmnožování, zatímco populace ostatních ras se snižuje vlivem kontroly porodů, omezování počtu manželství a pokračující zaměstnaností. Na rozdíl od černých, **kteří jsou ve svém stále horkém podnebí leniví.***

(str. 141–142)

Z webu

... nejmenované křesťanské stránky, 2007

I když to dnes zní nepopulárně, protože takzvaný geografický determinismus, je mezi teoretiky všech oborů na indexu, rozhodující je klima. (Klima ovšem ignorujeme důsledně; raději si usolíme k smrti všechny stromy u silnic, než bychom třeba jen zauvažovali o možnosti omezení provozu v zimě...) Ale proč asijské země položené v mírném a subtropickém pásmu dosáhly tak rychle tak velikého rozvoje? Evropa se jim kdysi posmívala, a dnes se jim klaní... Úplně jinak se pracuje v podnebí jako je naše, než ve vedru, kde každý pohyb je bolest a dlouhodobější fyzická námaha už ohrožuje život...

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Geopolitika
Německá geopolitika (Geopolitik)

Slepá ulička německé geopolitiky

- organická teorie státu
- rasové teorie

Friedrich Ratzel (1844–1904)

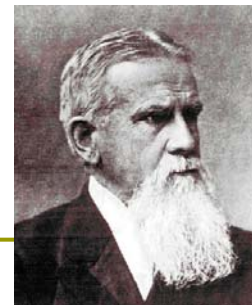

- ***Anthropogeographie***
(1882 a 1891)
- ***Politische Geographie***
(1897)
- ***Der Lebensraum***
(1901)

Hlavní teze:

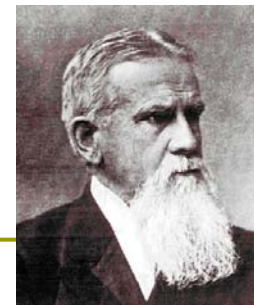

- sociální darwinismus a geografický determinismus
- **stát je biologický organismus** nižšího typu
  - agregátní organismus, který drží pohromadě morální a duchovní síly
- zákony prostorového růstu státu
  - neustálé soupeření se sousedy o geograficky cenné oblasti (organismy bojují o přežití, státy o životní prostor)
  - Principem vztahů je tedy **boj o prostor** (*Kampf um Raum*)
- teorie **životního prostoru** (*Lebensraum*)
- některé státy jsou **reálné velmoci** (*Weltmacht*)

Vlastnosti státu:

- vlastnosti státu jsou kombinací charakteru
  - národa (*Volk*)
  - půdy (*Boden*), tj. fyzickogeografických předpokladů
- Z FG vlastností jsou rozhodující:
  - Rozloha
  - Poloha a hranice
  - Půda a vegetační kryt
  - Relativní geografická poloha

Rudolf Kjellén (1864–1922)

- ***Staten som livsform***
(1916, německy 1917)

Hlavní teze:

- doslovné chápání Ratzelových analogií
- Stát je smyslově rozumná bytost, organismus vyššího řádu („tělo“ je území, „duše“ je obyvatelstvo)
  - má zvláštní druh rozumu a vůli k moci
  - vede permanentní boj o svou existenci
- Státy podléhají biologickým procesům (růst, stáří, choroby)
- Vztahy států se řídí zákony přírodního výběru, nevyhnutelné jsou konflikty

Vlastnosti

státu-organismu určuje:

- **území** (*Reich*)
    - kombinace (životního) prostoru (*Raum*)
+ výhodnosti polohy z vojenského hlediska
  - **obyvatelstvo** (*Volk*)
  - **hospodářství** (*Haushalt*)
    - hlavně míra soběstačnosti (autarkie je výhodná)
  - **sociální a kulturní systém** (*Gesellschaft*)
  - **vláda** (*Regierung*)
- ... později přidal i:
- kumulativní **psychologická síla národa**

Tomu odpovídá 5 (6), vědních disciplin

- **Geopolitik** (fyzickogeografický základ) první použití pojmu geopolitika
- **Demopolitik** (obyvatelstvo)
- **Oekopolitik** (hospodářství)
- **Soziopolitik** (sociální a kulturní systém)
- **Kratopolitik** (vláda)
-
- **Ethnopolitik** (psychologie národa)

Geopolitika je podle něj tedy ..

... věda o státu jako geografickém organismu

ta pak zkoumá hlavně 3 aspekty státu:

- politické okolí státu, hlavně tlak okolí na stát (***Topopolitika***)
- tvar státu, přičemž ideální je kruh (***Morfopolitika***)
- fyzickogeografické vlastnosti území státu (***Fyziopolitika***)

Velmoci

- jsou určující pro světový vývoj
- 2 typy:
  - světové (Británie, USA, Rusko, Německo)
  - velké (Francie, Itálie, Rakousko-Uhersko, Japonsko)

Území je důležitější než obyvatelstvo

- ztráta obyvatelstva (emigrace, válka nemusí mít pro stát negativní následky
- ztráta území je ale má vždy

Války jsou ...

... nástroje pokroku lidstva, které
odstraňují zestárlé a nemocné státy

Karl Haushofer (1869–1946)

časopis

- ***Zeitschrift für Geopolitik***
(1924)

několik knih:

- ***Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung***
(1927)
- ***Geopolitik der Pan-Ideen*** (1931)
- ***Weltpolitik von heute***
(1934)

Německo po první světové válce ...

- územní a demografická redukce
- ztráta kolonií
- živná půda pro „vědecký revanšizmus“
  - upnutí se na ideu státu jako sociálního organismu a jeho boje o prostor
- velká odezva geopolitiky v „praktické politice“ ...
- ... a zároveň velká snaha geopolitiků ovlivňovat praktickou politiku:

... nebylo v nejlepší kondici

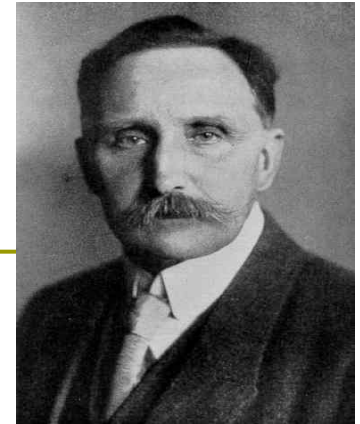
Je třeba, aby všechny složky národa chápaly jednotně a rozhodně, že životní prostor, který má Německo dnes, nestačí a jeho hranice jsou neudržitelné. Německý národ si s přispěním geopolitiky musí uvědomit stísněnost prostoru.

K. Haushofer

Haushofer se zaměřil na ...

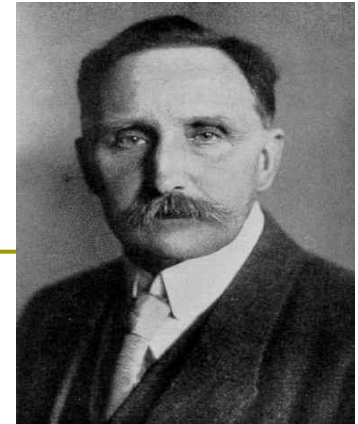

- **životní prostor** (*Lebensraum*)
- **hranice** (*Grenze, Volksgrenze*)
- **panregiony** (*Pan-Regionen*)
- **soběstačnost** (*Autarkie*)

Životní prostor (*Lebensraum*)

- z hlediska potřeby životního prostoru jsou 2 druhy národů:
  - **Statické národy** (na nebo za vrcholem demografického rozvoje, bez vůle expandovat ⇒ na hranici úpadku)
  - **Dynamické národy** (početně rostou ⇒ potřebují k svému rozvoji nový životní prostor)
- dynamické národy získávají potřebný prostor válkami
- životního prostoru není „dost pro všechny“

Hranice (*Grenze*) ...

- ... jsou odrazem permanentního bojového pole, místem, kde národy osvědčují svoji zdatnost
- bezkonfliktní hranice jsou naprosto výjimečné

Soběstačnost (*Autarkie*)

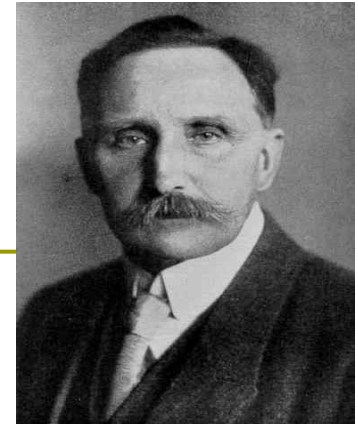
- cílem šíření státu je získání takových oblastí, které mu zajistí soběstačnost, tj.:
  - (zemědělsky) úrodné oblasti
  - zdroje nerostných surovin

Panregiony (*Pan-Regionen*)

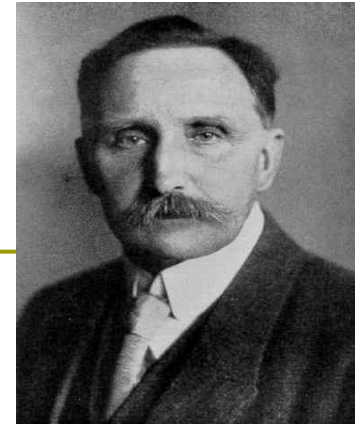

- Panregiony jsou transkontinentální bloky spojené
  - ekonomicky (jsou hospodářsky soběstačné, nezávislé na ostatních panregionech)
  - ideologicky (dominují jim *pan-ideje*)
- státy si konkurují životním prostorem (pouze) v rámci jednoho panregionu, ne přes jeho hranice

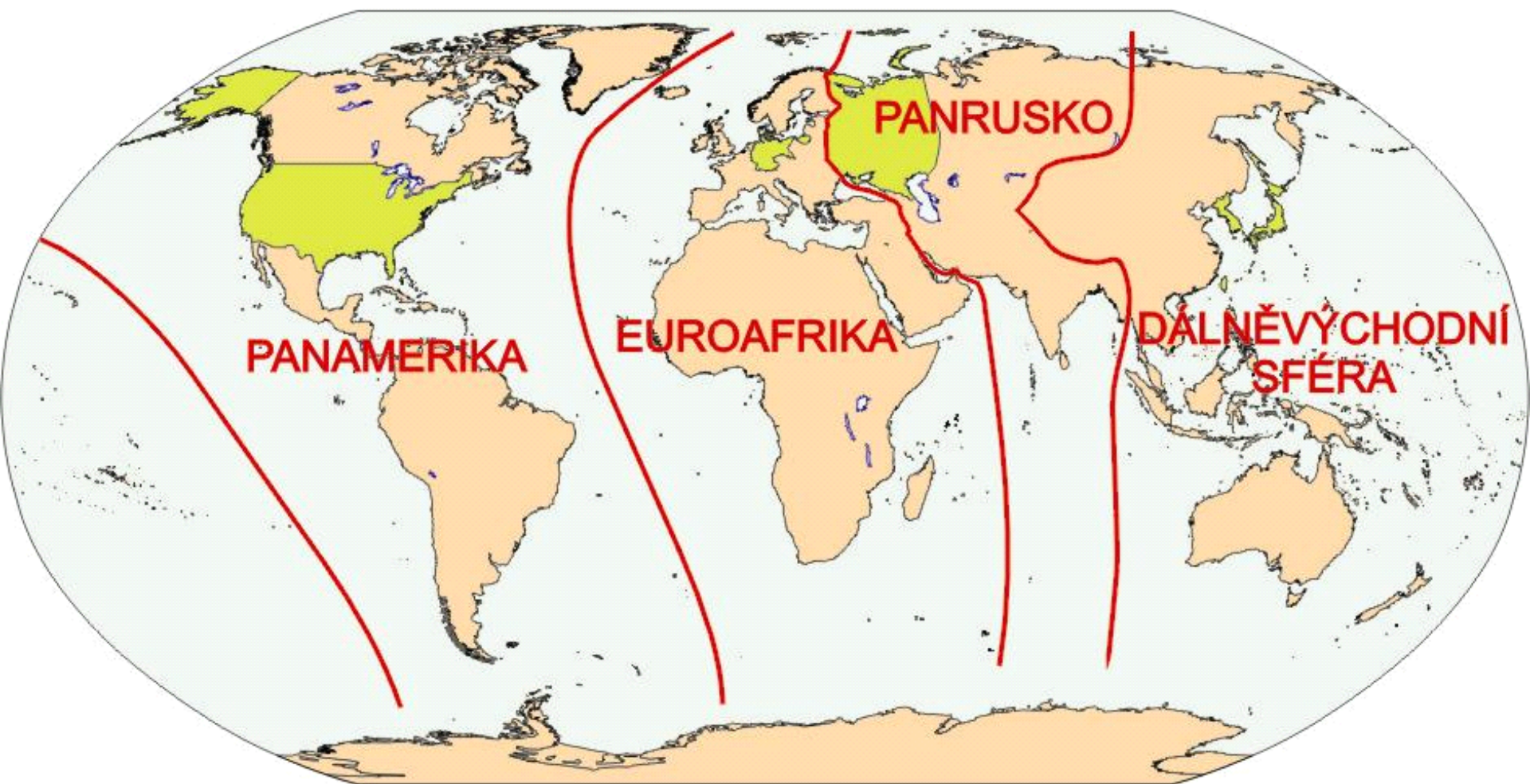
Vnitřní struktura panregionu

- Jádru (sever)
  - jádru dominuje 1 světová velmoc (USA, Rusko, Německo, Japonsko)
- Periférie (jih)

Haushoferova teorie globálních panregionů

 vedoucí státy panregionů

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Geopolitika

Anglosaská geopolitika (Geopolitics)

Hlavní teze a zaměření

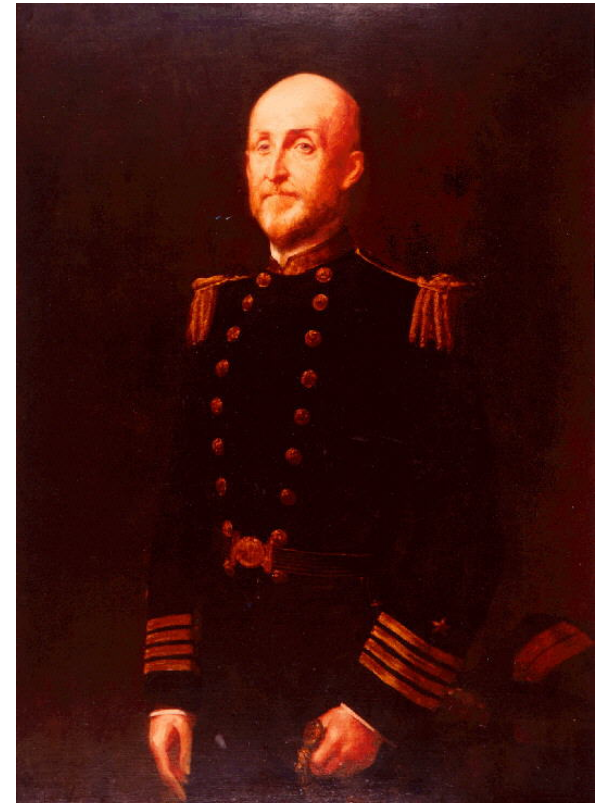

- menší zájem o stát
- binární koncepce mocenské rovnováhy (soupeření dvou typů mocností – námořních a pozemních)

Alfred Thayer Mahan (1840–1914)

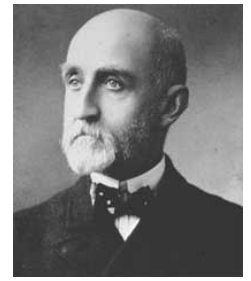

- ***The Influence of Sea Power upon History 1660–1783*** (1890)
- ***The Influence of Sea Power upon History: The French Revolution and Empire 1793–1812*** (1892)

Mahanovo „vnímání světa“:

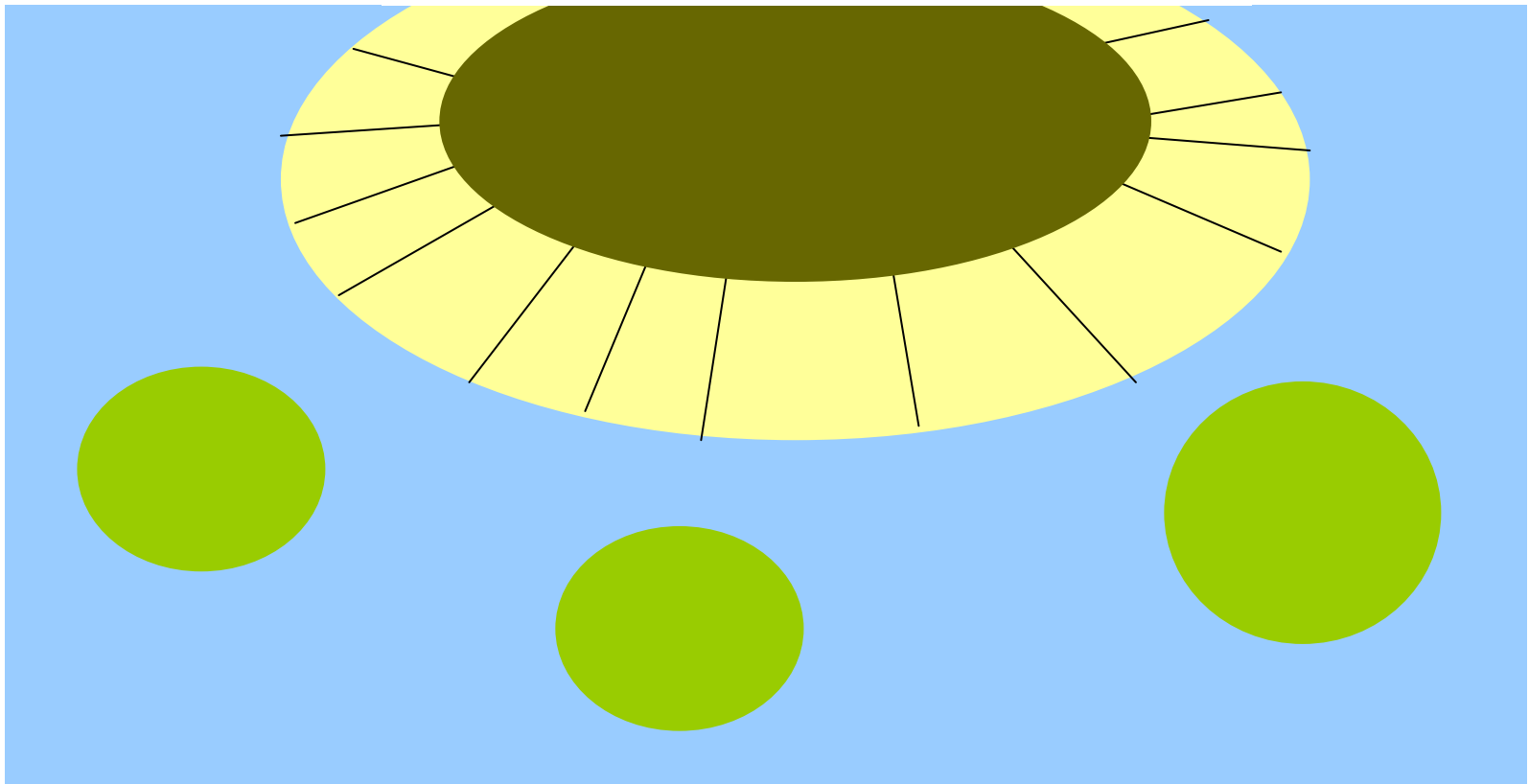
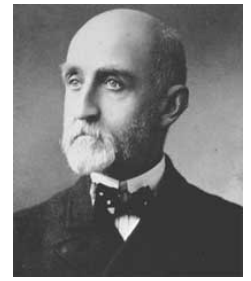

- Určujícími prvky jsou:
  - Světový oceán:
    - souvislá a nepřerušovaná plocha, která umožňuje jednotný celosvětový systém komunikace
  - Rusko
    - transkontinentální stát bez přístupu k oceánu
  - Evropské a asijské státy s přístupem k moři
  - 3 ostrovní státy nevázané na euroasijský kontinent
    - USA, Spojené království, Japonsko

Mahanovo „vnímání světa“:

Hlavní teze:

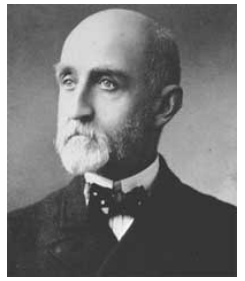

- Světová rovnováha je dána soupeřením námořní a pozemní moci
- pro osudy států je důležitější než pevninské území kontrola moře, protože platí teze Waltera Raleigha (1552–1618):

Kdo vládne na moři, vládne obchodu, kdo vládne obchodu, disponuje bohatstvím světa, kdo disponuje bohatstvím světa, je vládce světa.

Námořní moc je silná podle:

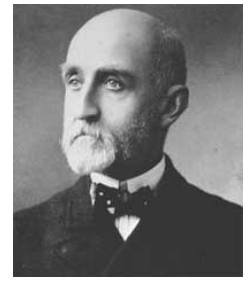

- geografické polohy státu (hl. přístupu k otevřeným mořím)
- morfologie pobřeží
- délky pobřeží
- počtu obyvatel
- povahy národa (hlavně vztahu k obchodování)
- vůle a rozhodování vlády

Námořní moc představují ...

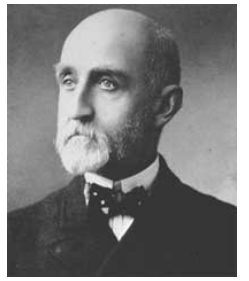

- vojenské námořnictvo
- obchodní loďstvo
- námořní vojenské základny

Námořní moc je ve výhodě ...

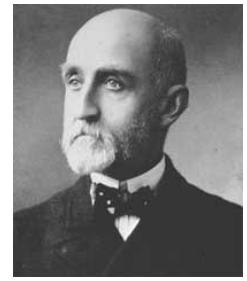

- rychlejší komunikace
- lepší manévrování
- charakter komunikační sítě pozemní moci (z vnitrozemí k moři, ale bez příčných os)

... a je proto vítězí!

Soupeření námořní a pozemní moci

- Námořní moc: hlavně Spojené království a USA
  - snaží se vybudovat silné loďstvo a námořní opěrné body (základny) po celém světě
- Pozemní moci: zejména Rusko
  - snaží se dosáhnout široký přístup k moři a tím participovat na výhodách námořních mocností
- Hlavní konfliktní zónou je Asie
  - sever: kontroluje Rusko
  - jih: kontroluje Spojené království
  - mezi nimi **pás nestability** (cca 30°–40° s. š.)

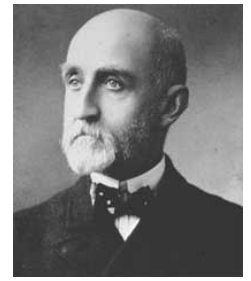
Strategie anakondy

- princip blokování nepřátelského území z moře
  - soupeř se vyčerpá a ekonomicky zadusí

Strategie anakondy

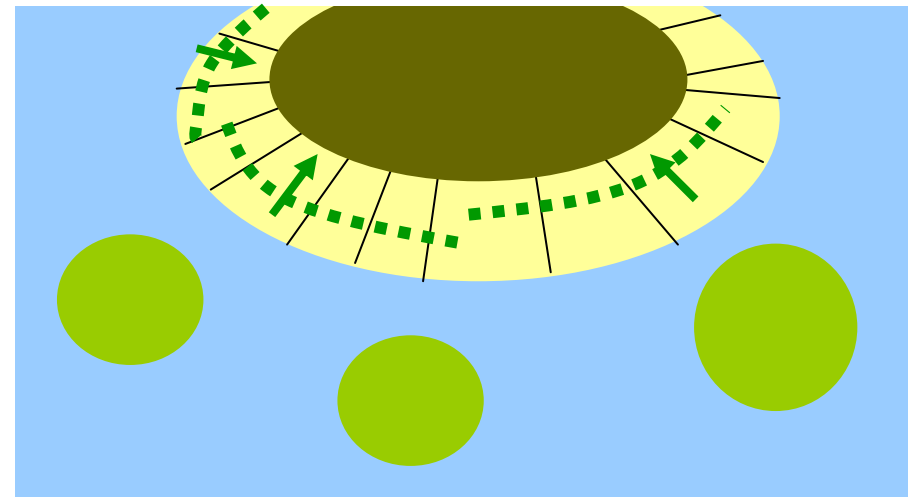
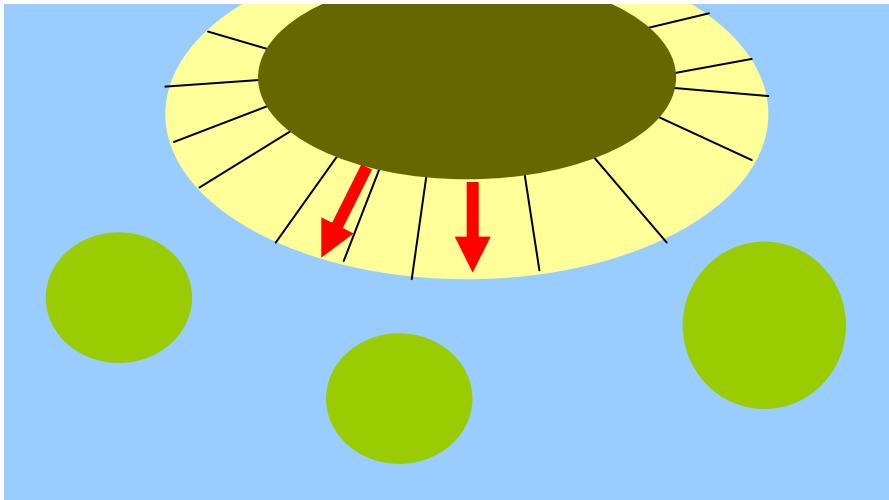
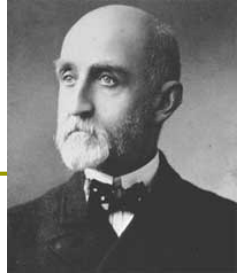

- podobně v globálním měřítku je nutné, aby námořní moc:
  - izolovala kontinentální části území protivníků a
  - bránila vzniku koalicí, které by umožnily pozemní moci podílet se na výhodách moci námořní

Strategie anakondy

Základní problém teorie

- oddělení námořní a pozemní moci není v praxi striktní
- ve většině států jsou přítomny obě

Halford John Mackinder (1861–1947)

- ***The Geographical Pivot of History*** (1904)
- ***Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*** (1919)
- ***The Round World and the Winning of the Peace*** (1943)

Zásadní „technologická“ změna:

- během 19. století se rozvíjela železnice ⇒ pozemní doprava už rychlostí a operativností za námořní nezaostávala

Hlavní teze:

- Světová rovnováha je dána soupeřením námořní a pozemní moci
- převaha jedné nad druhou se mění v čase:
  - do 1492 převažovala pozemní moc (kočovníci z Asie)
  - 1492 – 19. století: **Kolumbova éra** (*Columbian Age*) – převažovala moc námořní
  - 20. století: opět převaha pozemní moci

Globální geopolitický model

- **Světový ostrov** (*World Island*) – souvislý kus pevniny, Evropa, Asie a Afrika – tam žije většina obyvatel a tam se formují dějiny
- **Světový oceán** (*World Ocean*) – soubor všech moří na Zemi
- ostrovy ve Světovém oceánu (Amerika, Austrálie, Británie, Japonsko ...) – jakási oceánská periférie, která bude aktivně přispívat do historie až v (blízké) budoucnosti

3 pásma na pevnině:

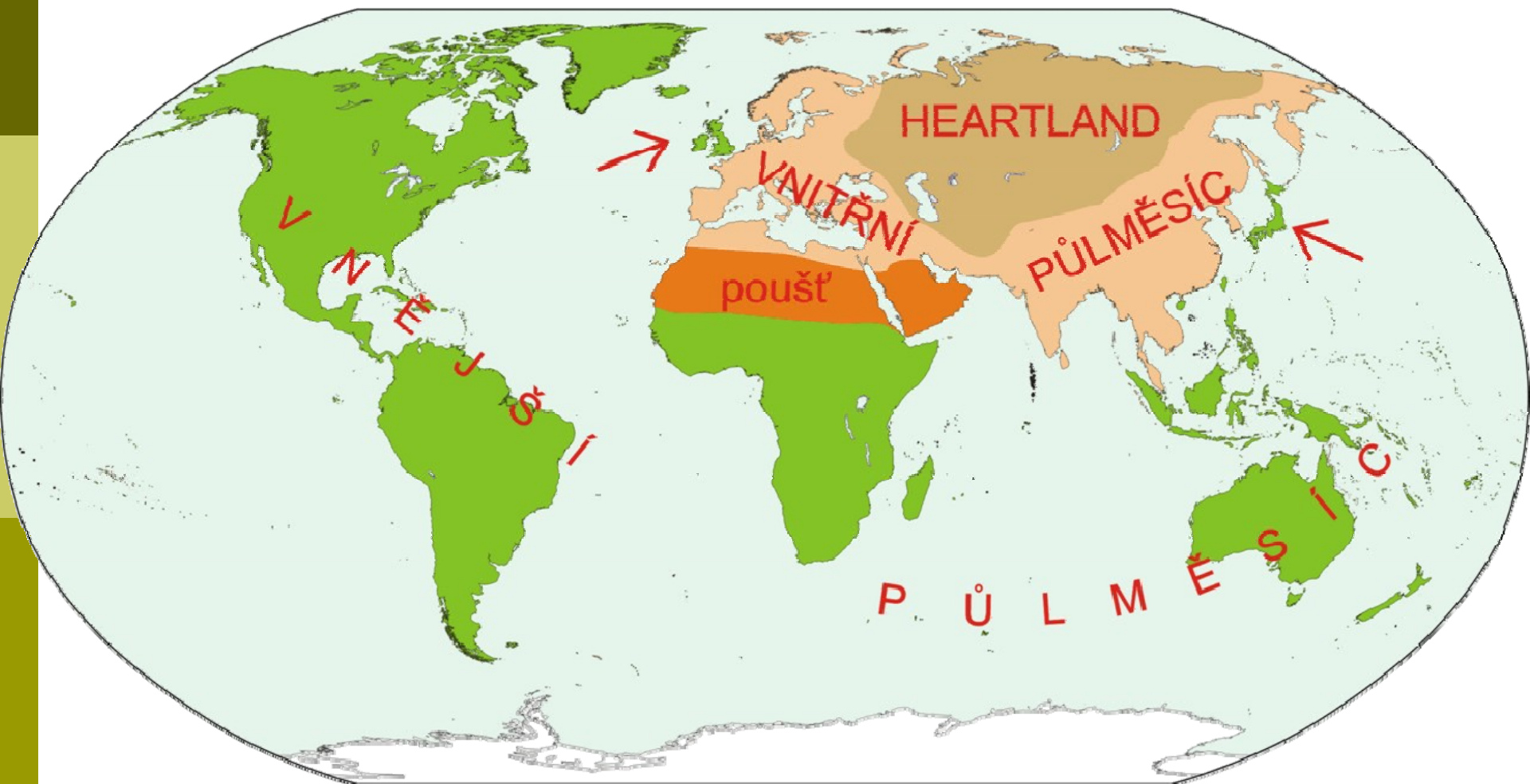
- **Heartland*** = vnitrozemí Světového ostrova bez přístupu k nezamrzajícím mořím
- **Vnitřní půlměsíc** (*Inner or Marginal Crescent*) = zbytek pevninské Evropy a Asie, severní Afrika
- **Vnější půlměsíc** (*Outer or Insular Crescent*) = „ostrov“ ve Světovém oceánu (vč. Británie a Japonska) a subsaharská Afrika

Ve strategické výhodě je Heartland (je z vnějšku nedobytný)

* původně **Pivot Area**

Mackinderova teorie Heartlandu

Heartland

- ❑ Největší přirozená pevnost na světě
- ❑ Nepřístupný pro námořní moc (řeky ústí buď do bezodtokých jezer, nebo do zamrzajících moří)
- ❑ Region má dostatek surovin a zemědělských produktů, čili není závislý na okolí
- ❑ Heartland byl až dosud zdrojem expanze do oblastí s lepšími podmínkami pro vznik velkých civilizací (Čína, Indie, Evropa, Blízký Východ)
- ❑ Mezi „vlastníky“ Heartlandu je mocenská kontinuita (mongolská říše, Rusko, SSSR)

Vztah Heartlandu a Vnitřního půlměsíce

- Pokud by se podařilo „pozemní“ mocnosti z Heartlandu ovládnout část Vnitřního půlměsíce (a tím se dostat na pobřeží Světového oceánu), získala by tato mocnost **absolutní dominanci nad světem**
- K tomu by mohlo dojít dvěma způsoby:
  - „z vnějšku“: Mocnost z Vnitřního půlměsíce ovládne mocnost z Heartlandu (tj. Německo ovládne Rusko)
  - „zevnitř“: Rusko expanduje do Vnitřního půlměsíce (Indie?, Východní Evropa?)

...a platí, že:

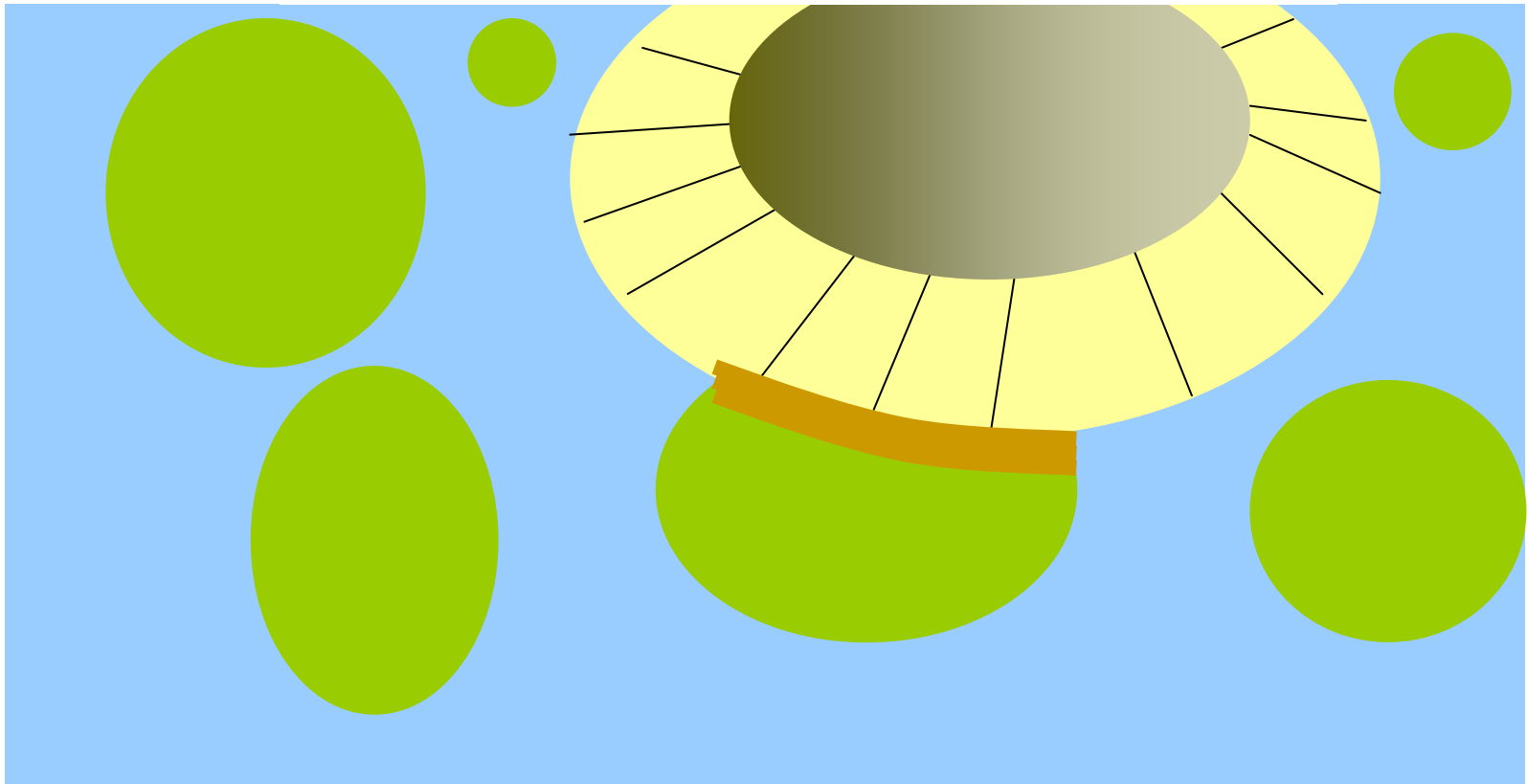

Kdo vládne východní Evropě*, ovládá Heartland. Kdo vládne Heartlandu, ovládá Světový ostrov. Kdo vládne Světovému ostrovu, ovládá svět.

* území ohraničené liniemi Hamburg – Terst na západě a Sankt-Peterburg – Volgograd – Rostov-na-Donu na východě

Mackinderovo „vnímání světa“ 1

Mezi válkami ...

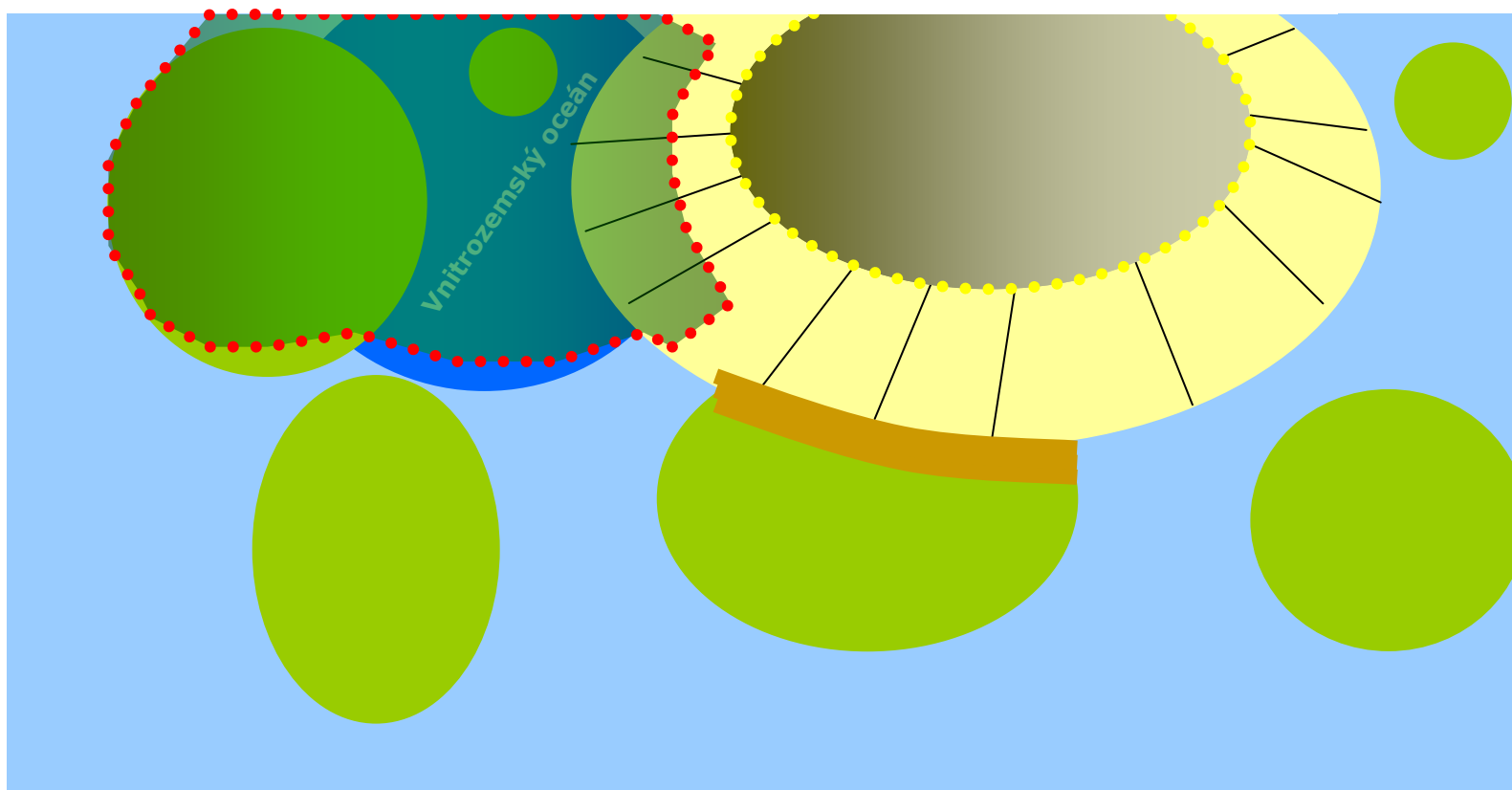
Koncepce rovnováhy sil mezi dvěma mocenskými póly:

- ❑ **Úmoří Vnitrozemského oceánu** (*Midland Ocean* Basin*), tj. úmoří Severního Atlantiku, prostor života západní civilizace (Ameroevropa)
- ❑ **Heartland** (ale už bez „Lenalandu“ – východní Sibiře)
- ❑ Prvnímu pólu odpovídají 3 velmoci (USA, Francie, Británie), druhému SSSR
- ❑ Koncepce už nepočítá s ostrou dělicí hranicí pozemní a námořní moci

* Světový oceán rozdělil na **Midland Ocean** a **Great Ocean**

Mackinderovo „vnímání světa“ 2

Odrazy v politice ...

- uspořádání Evropy po 1. sv. válce
- vytvoření „euroatlantických“ organizací, např. NATO
- politika SSSR za Brežněva

Přínos pro geopolitiku

- chápání světa jako globálně fungujícího politického celku
- důraz na funkční jednotu světa

Dnešní kritika ...

- jde o intelektuální spekulaci
- model je příliš zjednodušující
- model nedokáže vysvětlit některá zjevná fakta
  - růst moci USA
  - relativní slabost SSSR (Ruska)
  - nárůst významu letecké dopravy

Nicholas Spykman (1893–1943)

- ***America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power***
(1942)
- ***The Geography of Peace***
(1944)

Hlavní teze

- vychází z Mackindera, ale modifikuje ho podle zkušeností z 2. světové války, zabýval se hlavně problémem **bezpečnosti**
- geopolitickými hráči jsou pouze **velmoci**
- **malé státy** mají podřízené postavení, z hlediska velmocí: „*představují vakuum v oblasti vysokého politického tlaku. Jejich život není dán jejich silou, ale tím, že nikdo neusiluje o jejich území, nebo tím, že mají být uchovány jako nárazníkové státy či jako závaží v mocenské rovnováze zájmů silných národů. Když tato rovnováha zmizí, malé státy obvykle zmizí s ní...*“
- platí představa o soupeření pozemní a námořní mocnosti

Model se podobá Mackinderovu ...

Svět se dělí na:

- **Heartland** (vnitrozemí Eurasie)
- **Vnější ostrovy a kontinenty** (*Offshore Islands and Continents*)
- **Rimland** (pásmo izolující Heartland od nezamrzajících moří, územně totožný s Mackinderovým vnitřním půlměsícem)

... ale s jiným chápáním významu

- klíčový význam nemá Heartland, ale Rimland, ve kterém probíhá soupeření pozemní a námořní moci
- námořní mocnosti nesmějí dopustit jeho ovládnutí pozemní velmocí, která ovládá Heartland, protože platí:

***... kdo vládne Rimlandu, vládne Eurasii
a kdo vládne Eurasii, vládne světu.***

(The Geography of Peace, 1944)

Doporučení pro USA ...

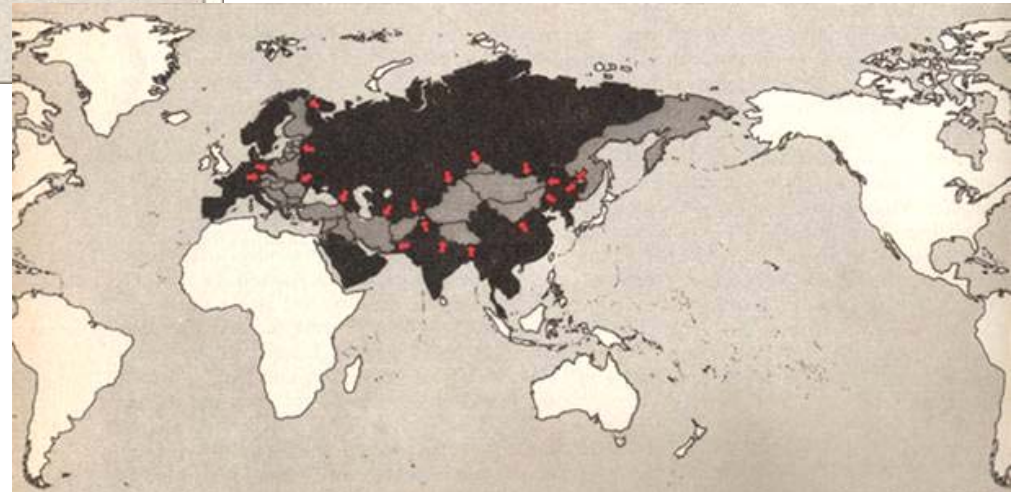
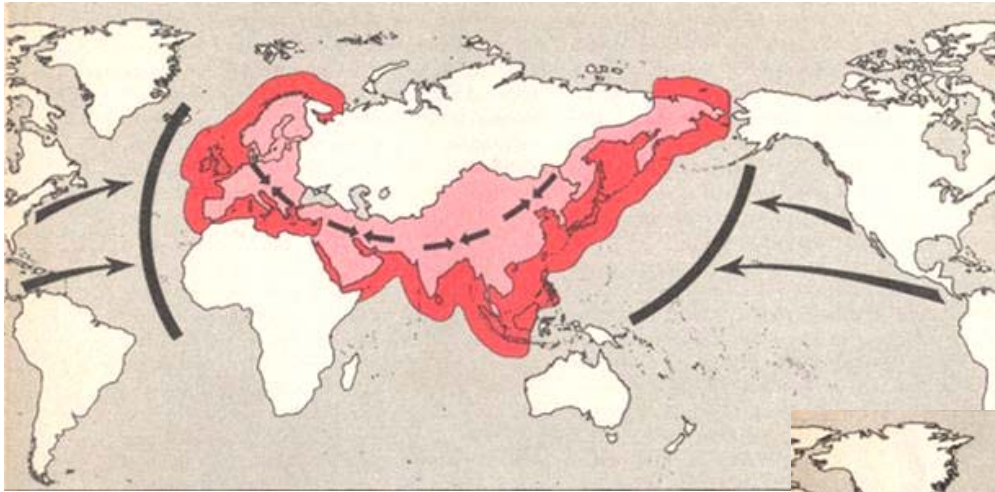

- USA jsou ostrovem ve Světovém oceánu
- tento ostrov ale není izolovaný, ze západu i z východu se přibližuje k Eurasii
- pro obranu USA je klíčové zabezpečení Dálného východu a Evropy, resp. prevence toho, aby byly příliš silné a ohrožovaly jejich světový primát:
  - Na Dálném Východě: nebezpečné spojení SSSR a Číny
  - V Evropě: nebezpečné sjednocení Evropy

The Geography of the Peace, 1944

▣ Zabezpečení obrany USA

Praktické důsledky ...

- v podstatě strategie anakondy uplatňovaná Spojenými státy na celý Heartland
  - garance obrany Turecka a Řecka
  - válka v Koreji (1950–1953)
  - válka ve Vietnamu (1965–1973)
  - koncepce **zadržování komunismu** (*containment*) – vytvoření soustavy vojenských paktů namířených proti SSSR tvořených vždy USA a skupinou spojenců v Rimlandu (NATO, CENTO – Bagdádský pakt, SEATO – Pakt pro jihovýchodní Asii)

Dnešní kritika ...

- ▣ během studené války nešlo o konflikt zapříčiněný prostorovými charakteristikami světa, ale charakterem režimu v jednotlivých státech (viz Kuba, „tábor míru“ v Africe apod.)

Alexander Prokofieff de Seversky / Alexandr Prokofjev-Severskij

(1894–1974)

- ***Victory Through Air Power***
(1942)
- ***Air Power: Key to Survival***
(1950)

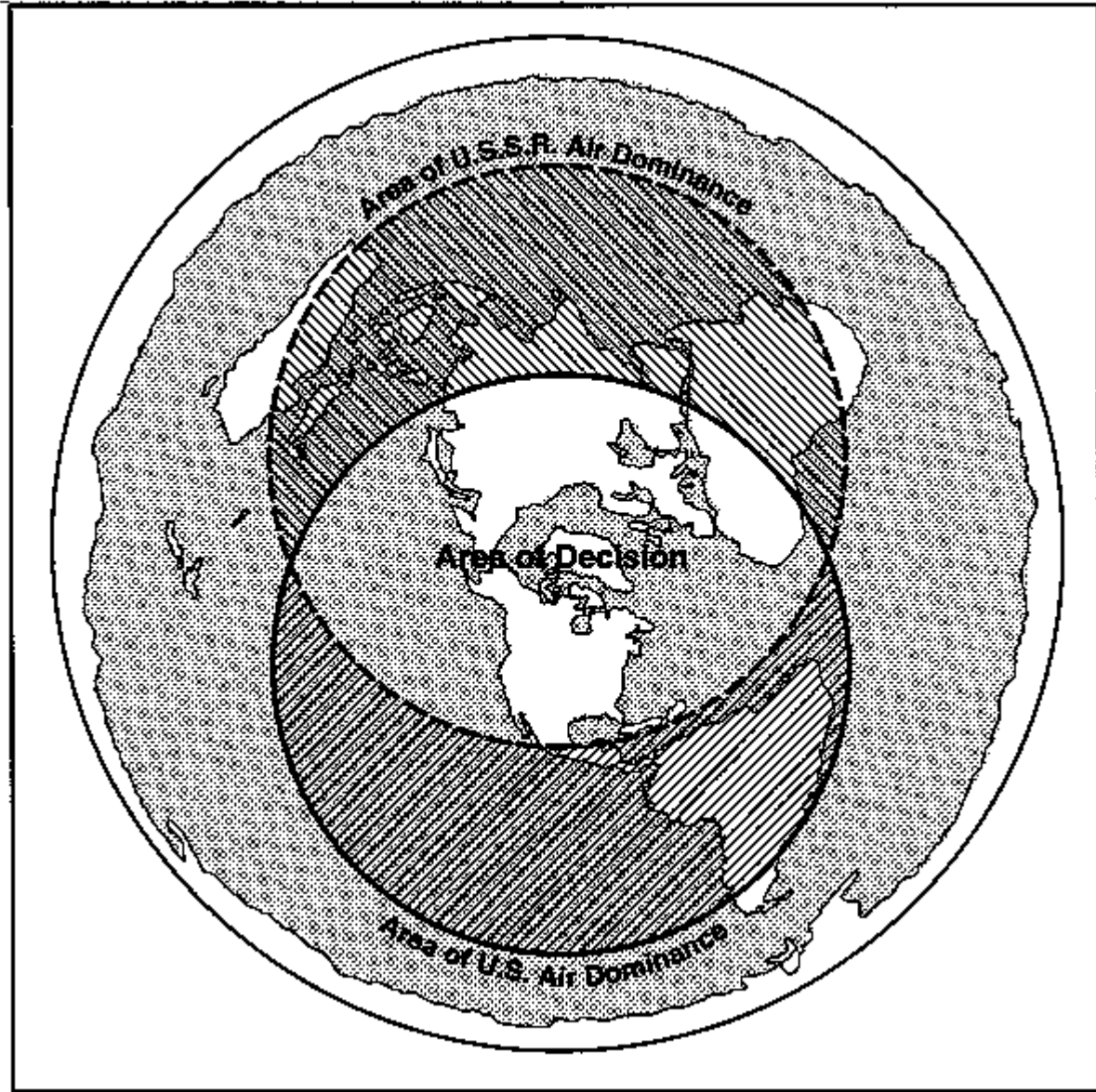

* původně Александр Николаевич Прокофьев-Северский

Alexander Prokofieff de Seversky (1894–1974)

- rozvíjí Spykmanovy teorie
- zohledňuje více vliv vzdušné síly:
  - Nově identifikuje jako klíčovou oblast obrany USA místo, které je nejdostupnější pro letecké síly SSSR
- klíčová je proto kontrola Arktidy a vzdušného prostoru, protože tam se střetají 2 sféry:
  - Oblast vzdušné dominance SSSR
  - Oblast vzdušné dominance USA
  - Na jejich průniku je „**oblast rozhodnutí**“
(*Area of Decision*)

Robert Strausz-Hupé (1903–2002)

- ***The Balance of Tomorrow. A Reappraisal of Basic Trends in World Politics*** (1945)

Hlavní teze

- ❑ Odmítal Spykmanův pohled na Rimland, vrací se k Mackinderově představě o rovnováze sil mezi Amer Evropou a Heartlandem
- ❑ svět je podle něj bipolární:
  - jeden pól má námořně-vzdušný charakter (USA)
  - druhý je pevninský (SSSR)
- ❑ přitom:

Kdo vládne Heartlandu, neovládá oceány, kdo vládne oceánům (a vzdušnému prostoru), neovládá vnitrozemí Eurasie.

- ❑ rovnováha mezi póly by měla být udržována (v praxi pozor na SSSR, aby nezískal převahu, ale nemá smysl se ho pokoušet porazit)

Donald W. Meinig

- ***Heartland and Rimland in Eurasian History*** (1956)

Hlavní teze

- Navazuje na Spykmana, ale tvrdí, že chápání Heartlandu a Rimlandu jako čistě prostorových kategorií je chybné
- při jejich vymezení je třeba přihlížet i ke kulturním znakům obyvatelstva
- protože jsou tyto znaky dynamické, může Rimland inklinovat jak k Heartlandu, tak k moři – případně inklinaci měnit (např. Čína, ale dokonce i Británie neinklinovala celou svou historii k moři)

Podle toho se skládá svět z ...

- **Heartland** (stepní a pouštní oblasti Eurasie)
- **Rimland**, který je ale nejednotný a dělí se na:
  - **Kontinentální Rimland** (inklinuje ke kontinentu – Čína, Vietnam, Pobaltí)
  - **Mořský Rimland** (inklinuje k moři – Turecko, Thajsko)
  - neutrální státy v Rimlandu (Jižní Korea, Indie)
- **Vnější ostrovy** (orientace na moře)
- **Vnitřní ostrovy** (orientace na kontinent)

Kulturní aspekt geopolitiky

- Doporučení pro zahraniční politiku USA: není důležité pouze „vyvážet vojáky“, ale i vlastní kulturu a způsob života, protože:

... boj o myšlení a duše lidí je možná důležitější součást geopolitiky, než vojenská síla

- Podobně ostatně uvažovali i v SSSR (ideologické ovlivňování rozvojových zemí), nově islamisté apod.

Saul Bernard Cohen

- ***Geography and Politics in a World Divided*** (1963, 1973)
- ***Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era*** (1991)

Pozadí ...

- 60. léta:
  - rozpory v západním i východním bloku (SSSR – Čína)
  - regionální konflikty „mimo pravidlo“ bipolárně rozděleného světa
- ⇒ snahy revidovat čistě bipolární chápání světa
- představa, že svět není „geopolitická jednota“, ale soustava navzájem odlišných a ovlivňujících se makroregionů

Hlavní teze:

Cohen spojuje Mackinderův a Haushoferův model:

- Existují 2 typy regionů: geostrategické a geopolitické
  - **Geostrategické regiony** (*Geostrategics Regions*) jsou 2 a jsou globální ve své působnosti, v jejich čele stojí supervelmoci USA a SSSR
  - **Geopolitické regiony** (*Geopolitics Regions*) jsou podřízeny regionům geostrategickým, jsou relativně politicky, kulturně i hospodářsky jednotné a jejich působení je regionální. V jejich rámci jsou časté integrační snahy.

Geostrategické a geopolitické regiony

Přímořský svět závislý na obchodu (*Trade Dependent Maritime World*)

- Angloamerika a Karibik
- Jižní Amerika
- Přímořská Evropa a Maghreb
- Subsaharská Afrika
- Ostrovní Asie a Oceánie

Eurasijský kontinentální svět (*Eurasian Continental World*)

- Heartland s východní Evropou
- Východní Asie

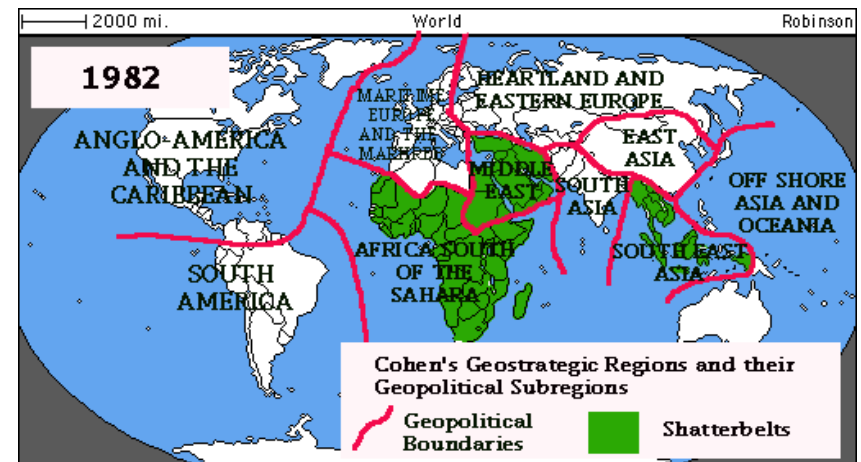
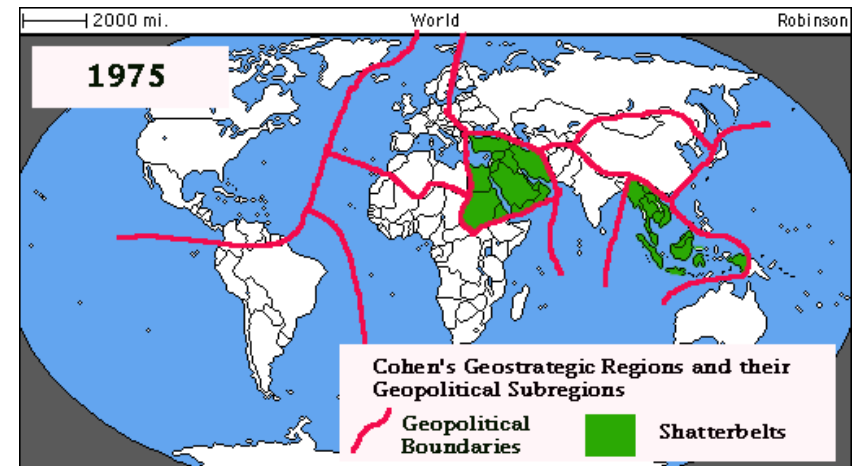
Mimo geostrategické regiony leží

- Jižní Asie
  - Ta je potenciálním 3. geostrategickým regionem
- Jihovýchodní Asie
- Střední Východ
  - poslední dvě tvoří tzv. **pásma otřesu (*shatterbelts*)**
  - jsou politicky fragmentovaná a nestabilní
  - mají o ně zájem obě supervelmoci – vlastně jen v nich probíhá spor mezi geostrategickými regiony, ostatní oblasti jsou pevně rozděleny – proto je chybná strategie zdržování v celém Rimlandu, cenu má pouze v pásmech otřesu

Revize v roce 1982:

- Subsaharská Afrika je dalším pásmem otřesu
- Světových velmocí je 5: SSSR, USA, Japonsko, Čína a sjednocující se západní Evropa, každá z velmocí si vytváří vlastní sféru vlivu v rámci geostrategického regionu
- vedle nich existuje i 27 mocností „druhého řádu“, např. Austrálie, Brazílie, Nigérie, Polsko
- I další země jsou ve vzájemných hierarchických vztazích nad- a podřízenosti, existují státy „třetího“, „čtvrtého“ i „pátého“ řádu

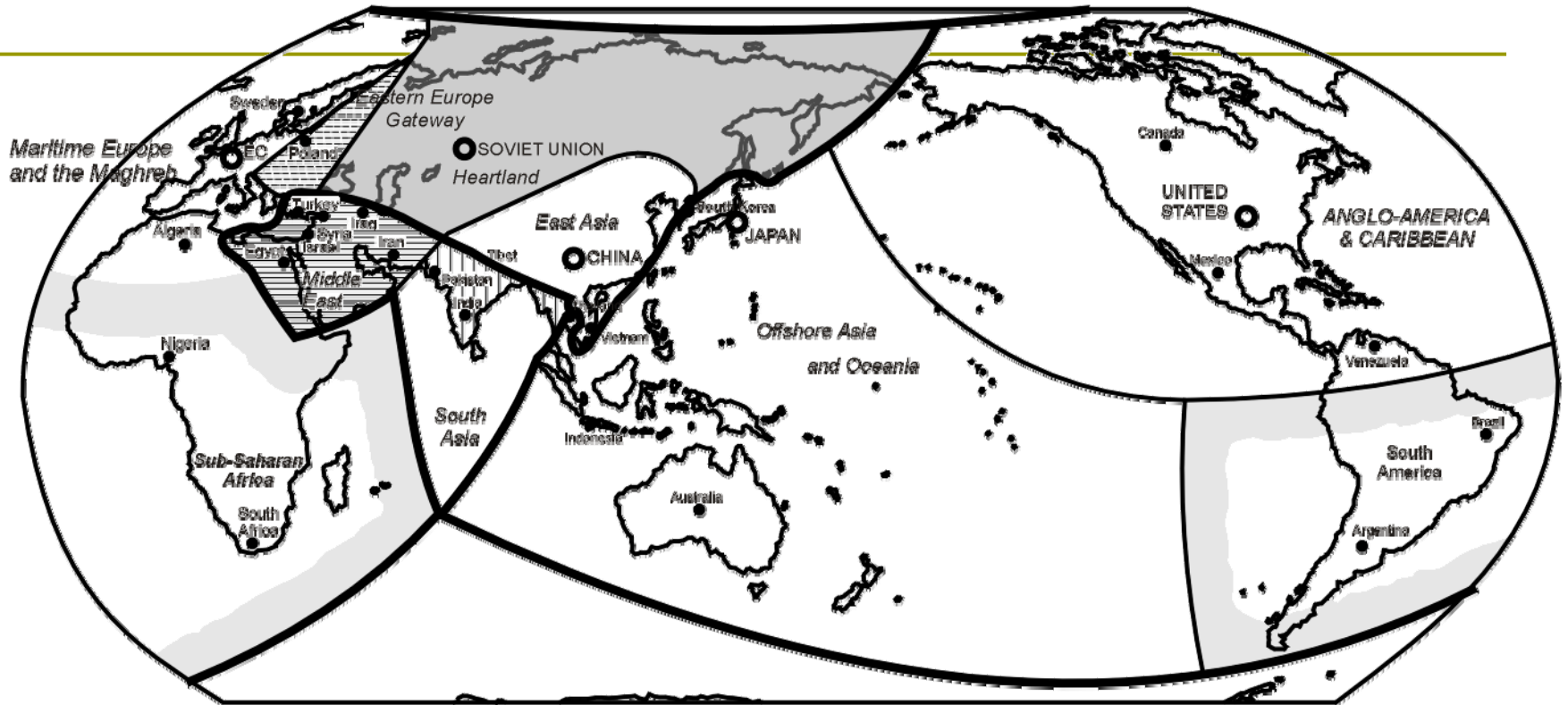

Revize 1991

- Východní Evropa je přechodový region mezi oběma geostrategickými regiony
- JV Asie a Subsaharská Afrika již nejsou pásmem otřesu (1. byla rozdělena mezi sousední geopolitické regiony, druhá je obyčejným geopolitickým regionem)
- Jižní Amerika a Subsaharská Afrika tvoří v rámci přímořského světa závislého na obchodě „čtvrtsféru marginality“ (*Quarter Sphere of Marginality*)

Regions within the Geostrategic Realms
Regions outside the Geostrategic Realms

- First-Order Powers
- Second-Order Powers

- Trade-Dependent Maritime Realm
- Eurasian Continental Realm
- Shatterbelt
- Geopolitical Regions

- Independent Geopolitical Region
- Gateway Region
- Quartersphere of Marginality
- Geostrategic Regions

Source: Saul B. Cohen, "Geopolitical Change In the Post-Cold War Era," *Annals of the Association of American Geographers*, December 1991.

ZÁKLADY POLITICKÉ GEOGRAFIE

Geopolitika
Současné tendence

Současné tendence v geopolitice

Reakce na změny ve světě v 90. letech, 3 hlavní přístupy:

- ❑ Odmítnutí klasické geopolitiky
- ❑ „Pologeopolitické koncepce“
- ❑ Snahy „opravit“ klasickou geopolitiku

Odmítači klasické geopolitiky

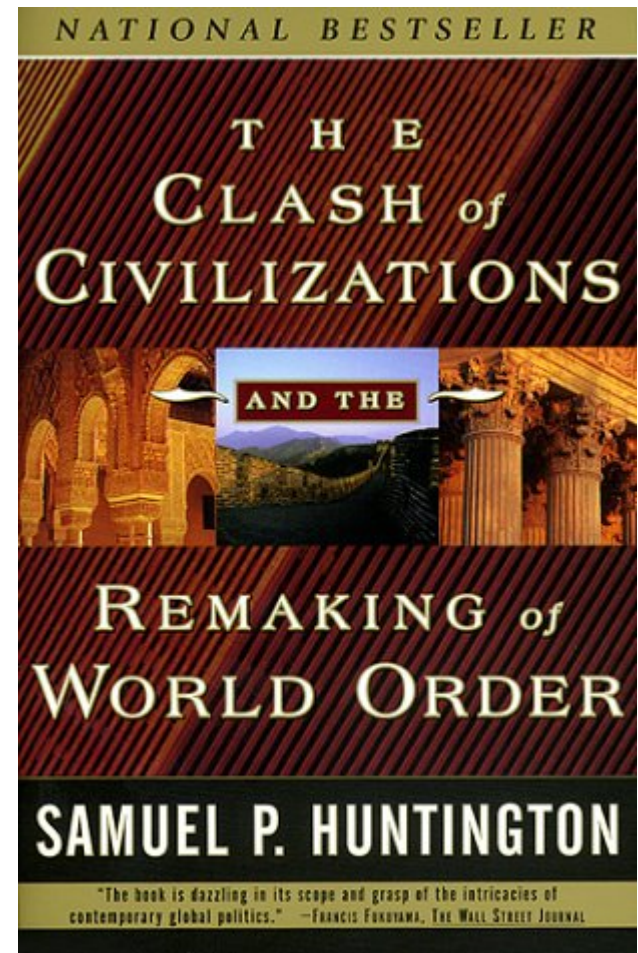

Hlavní teze: mocenské struktury udržující světovou rovnováhu se v 90. letech rozpadly, rozdíl v pohledu na to, co bude dál:

- ❑ **Optimisté 1. typu:** vyhrála liberální demokracie a „historie skončila“ (Francis Fukuyama)
- ❑ **Optimisté 2. typu:** nastala éra globální závislosti, globalizace ekonomiky potlačí význam a vliv klasických územních států (Richard Rosecrance, Jassica Mathewsová)
- ❑ **Pesimisté:** snížení velmocenské konfrontace povede k nárůstu lokálních konfliktů – „válce civilizací“ (Samuel Huntington), „všeobecné anarchii“ (Robert Kaplan)

Samuel Phillips Huntington

- ❑ Clash of Civilisation and the Remaking of World Order (1996, hlavní teze už v článku z roku 1993)
- ❑ Konflikty provází lidstvo celé dějiny, mění se jen jejich důvody:
  - války dynastií (středověk)
  - války národů (1. světová válka)
  - války ideologií (2. světová válka)
  - co ale nyní? Národy? Ideologie? Něco jiného?

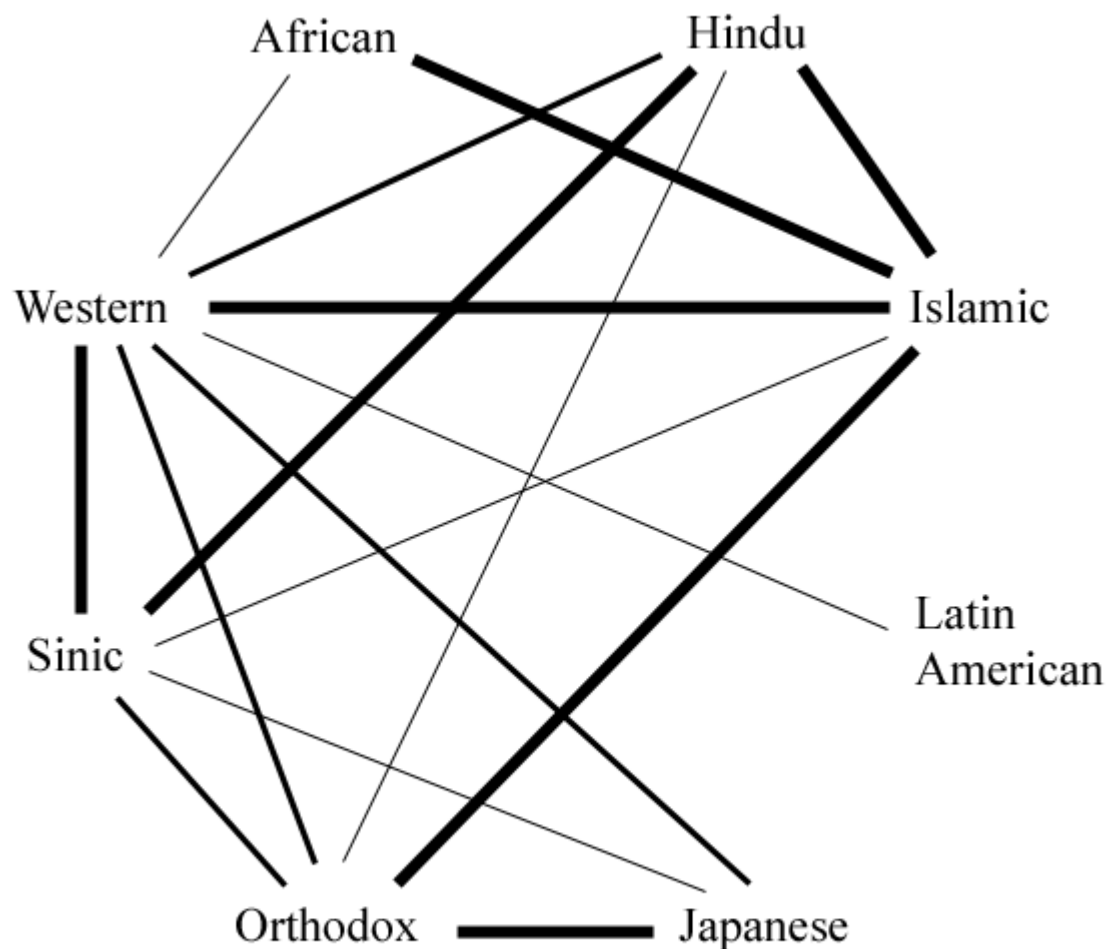
Samuel Phillips Huntington

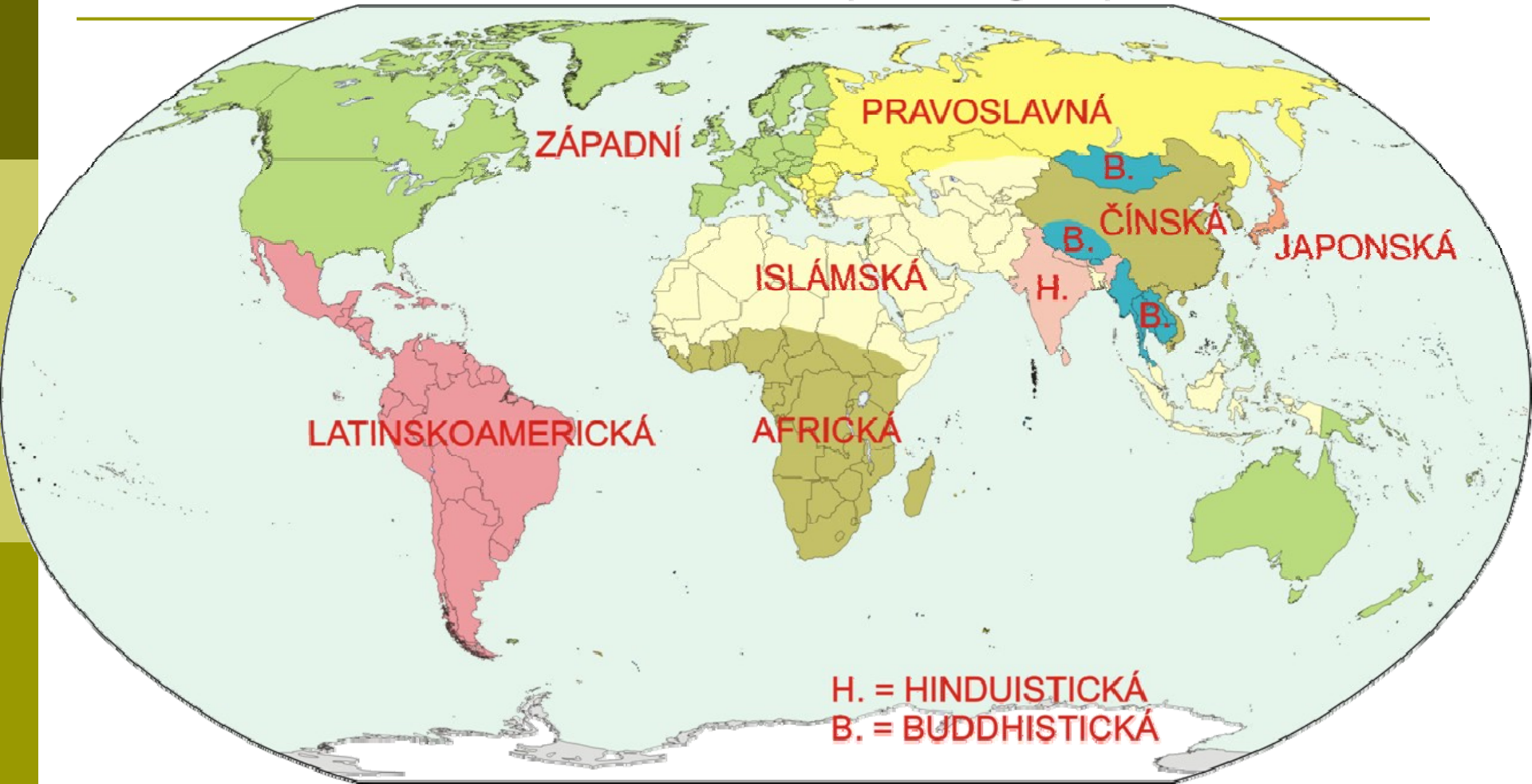
- Za hlavního hráče geopolitických procesů nepovažuje národní státy, ale civilizace – proto je třeba zaměřit se ne na relace mezi cca 200 státy, ale mezi 9 civilizacemi (západní, latinskoamerická, pravoslavná, islámská, africká, čínská, japonská, hinduistická a buddhistická)
- **Civilizace** (civilisation) chápe jako nejširší možný rámec, ve kterém se lidé identifikují jako společenství na základě sdílených hodnot (jsou přirozeně i jiná, užší, společenství – rodina, národ / národní stát, náboženství)
- Každá civilizace vytvořila samostatně vlastní filozofii / okruhy filozofií, liší se proto chápáním významu některých základních pojmů (demokracie / pravda / spravedlnost / právo / národ), ale také pohledem na postavení jednotlivce ve společnosti, etiketou a způsobem komunikace
- Každá civilizace má určitou tendenci považovat se za nejvyspělejší / nejdokonalejší (alespoň v ohledu na svůj hodnotový systém)

Míra konfliktnosti vztahů civilizací

"Emerging alignments" of civilizations, per Samuel Huntington's theory in *The Clash of Civilizations* (1996).

Světové civilizace (Huntington)

Yoshihiro Francis Fukuyama

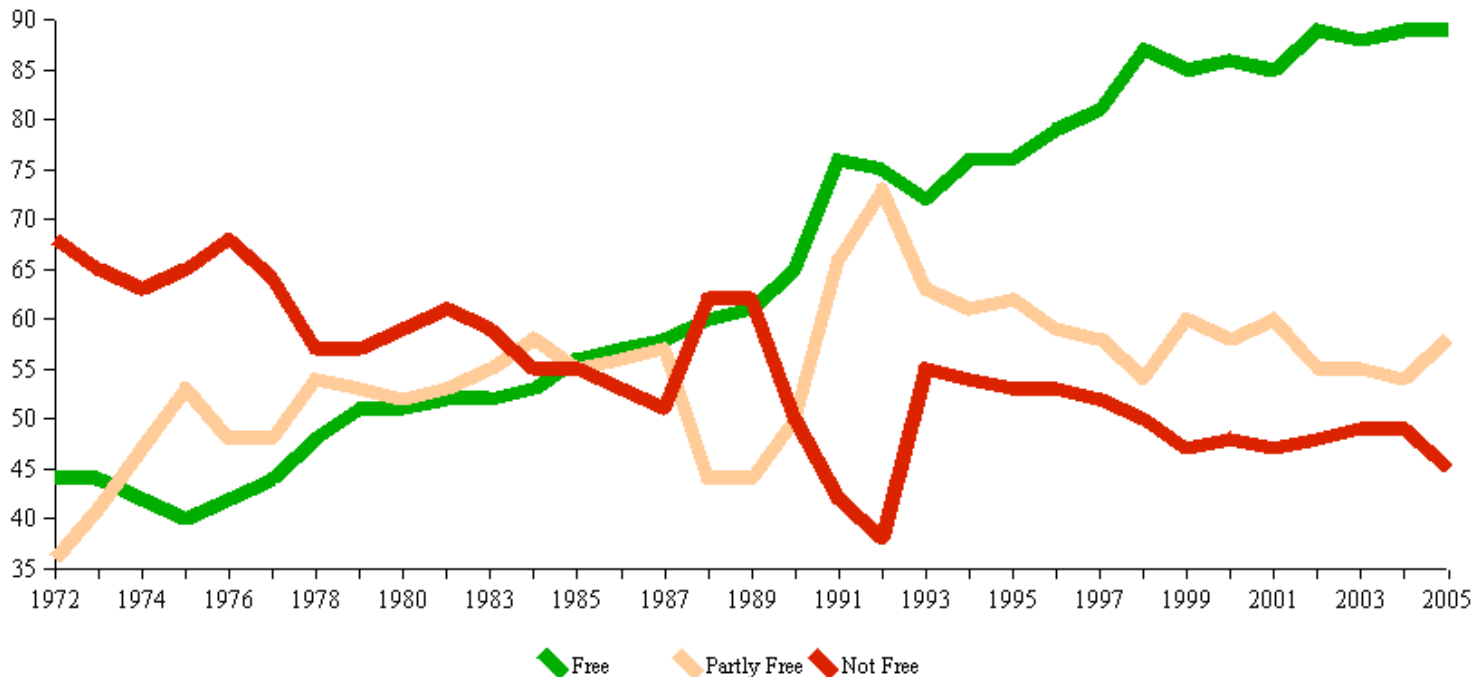

- ❑ The End of History and the Last Man (1992)
- ❑ Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution (2002)

Yoshihiro Francis Fukuyama

Freedom in the World 1972-2005 Country Rankings

míra svobody podle zprávy Freedom in the World, Freedom House

Pologeopolitici

Hlavní teze: i nadále bude existovat politický (ná)tlak, bude se ale dít hlavně ekonomickými, ne klasickými politickými nebo vojenskými prostředky. Hlavní přístupy:

- **Neomarxisté:** globalizace vytvoří 2 typy nerovností: vedle tradiční nerovnosti tříd i nerovnost mezi vyspělým jádrem a zaostalou periferií
- **Nemarxisté:** totéž, ale bez nerovnosti tříd
- **Geoeconomisté:** i nadále probíhá soutěživý boj států o místo na slunci, děje se ale „jazykem obchodu“

Geopolitici

- Velmi různorodé variace na klasické koncepcce
- Několik národních škol